

कुखुरापालन व्यवसायको लागत लाभ विश्लेषण र यसले शिक्षा क्षेत्रमा पारेको प्रभाव
(कीर्तिपुर नगरपालिका, काठमाडौं)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग, अर्थशास्त्र शिक्षा विभाग, स्नातकोत्तर
तह (एम.एड) चौथो सेमेस्टरको आंशिक आवश्यकता परिपुर्तिका लागि प्रस्तुत

शोध पत्र

शोधकर्ता

भोला नाथ अर्याल

स्नातकोत्तर तह चौथो सेमेस्टर

क्याम्पस रोल नं. : १३८

परीक्षा रोल नं. : २८००२८

त्रि.वि.दर्ता नं. : ९-१-४८-१४६७-२००६

भर्ना वर्ष : २०७०

क्र.सं : ४८३

शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग

अर्थशास्त्र शिक्षा विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७३

सिफारिस-पत्र (Recommendation Letter)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत अर्थशास्त्र शिक्षा विषयमा स्नातकोत्तर तह चौथो सेमेस्टरको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि “कुखुरापालन व्यवसायको लागत लाभ विश्लेषण र यसले शिक्षा क्षेत्रमा पारेको प्रभाव (कीर्तिपुर नगरपालिका, काठमाडौं)” शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशन, सुझाव एवं सल्लाहमा श्री भोला नाथ अर्यालले तयार पार्नुभएको हो । उक्त शोधपत्र स्वीकृतको लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....

उप प्रा. मीनराज पौडेल

शोध निर्देशक

अर्थशास्त्र शिक्षा केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि. कीर्तिपुर, काठमाडौं

मिति : .....

स्वीकृति-पत्र (Approval Letter)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत अर्थशास्त्र शिक्षा विषयमा स्नातकोत्तर तह चौथो सेमेस्टरको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि “कुखुरापालन व्यवसायको लागत लाभ विश्लेषण र यसले शिक्षा क्षेत्रमा पारेको प्रभाव (कीर्तिपुर नगरपालिका, काठमाडौं)” शीर्षकको शोधपत्र अर्थशास्त्र शिक्षा स्नातकोत्तर उपाधिका लागि स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१) विभागीय प्रमुख/शोध निर्देशक

.....

उप-प्रा. मीनराज पौडेल

२) बाह्य सुपरिवेक्षक

.....

प्रा.डा.जीवनाथ धिताल

३) DRC सदस्य

.....

सह-प्रा. विष्णु बहादुर लुईटेल

मिति : .....

कृतज्ञताज्ञापन (Acknowledgement)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग, अर्थशास्त्र शिक्षा विभाग, स्नातकोत्तर तह चौथो सेमेस्टरको आंशिक आवश्यकता परिपूर्ति गर्नका लागि “कुखुरापालन व्यवसायको लागत लाभ विश्लेषण र यसले शिक्षा क्षेत्रमा पारेको प्रभाव (कीर्तिपुर नगरपालिका, काठमाडौं)” शीर्षक भएको शोधपत्र प्रस्तुत गरेको छु । सर्वप्रथम शोधपत्र प्रस्तावना स्वीकृत गरी शोधपत्र लेख्ने सुअवसर प्रदान गर्नुहुने अर्थशास्त्र शिक्षा विभागका विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु उप-प्राध्यापक मीनराज पौडेल ज्यूप्रति सदैव आभारी छु । यस शोध पत्रले यो क्षेत्रसँग सम्बन्धित विषयमा जानकारी लिन इच्छुक व्यक्ति अनुसन्धानकर्ता नीति निर्माताहरूलाई सहयोग पुग्ने छ, भन्ने मैले आशा लिएको छु ।

प्रस्तुत शोध पत्रलाई सार्थक र उपलब्धीमूलक बनाउन शोध पत्र प्रस्तावना देखि शोध पत्रको अन्त्यसम्म निरन्तर रुपमा सहज, सरल ढङ्गबाट अमूल्य सल्लाह, सुझाव, प्रेरणा, हौसला र कुशल निर्देशन दिई सद्भावपूर्ण सहयोग गर्नुहुने शोध निर्देशक अर्थशास्त्र शिक्षा विभागका विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु उप-प्राध्यापक मीनराज पौडेल ज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु, साथै सदैव आवश्यक सल्लाह, सुझाव तथा मार्गदर्शन गर्नुहुने अर्थशास्त्र शिक्षा विभागका श्रद्धेय गुरुहरू प्रा.डा. महेशराज दाहाल, प्रा.डा. धुवराज शिवाकोटी, प्रा.डा. शान्ता सिंह, प्रा.डा. विनय कुमार कुसियैत, सह-प्रा. सुर्य बहादुर थापा, सह-प्रा. विष्णु बहादुर लुईटेल, शि.स. पद्मा कोइराला र आ.शि. जगदिशमूर्ति कोइराला लगायत सम्पूर्ण गुरुहरूप्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

अनुसन्धानका लागि गरिएको स्थलगत अध्ययनका क्रममा मलाई आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्कहरू खुलस्त रुपमा प्रश्नहरूको उत्तर दिई सहयोग गर्नुहुने रमेश पोल्ट्री फर्मका व्यवसायी रमेश राना तथा परिवार र फर्मका कामदारहरू प्रति धन्यवाद दिन चाहान्छु । साथै जीवनका हरेक क्षणहरूमा सल्लाह, सुझाव, प्रेरणा र प्रोत्साहन दिई विश्वविद्यालयसम्मको अध्ययन पूरा गर्न आर्शिवाद प्रदान गर्नुहुने मेरा बुबाआमा, दाजुभाउजु, दिदीभिनाजु र सम्पूर्ण आफन्तजनप्रति आभार व्यक्त गर्दछु । साथै शोधपत्र लेखनको क्रममा मलाई प्रत्यक्ष तथा परोक्ष रुपमा सहयोग गर्नुहुने आत्मीय मित्रहरू प्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

शोधकर्ता

भोला नाथ अर्याल

शोधसार (ABSTRACT)

कुखुरापालन व्यवसायको लागत लाभ विश्लेषण गर्न तयार गरिएको यस शोधपत्रमा नमूना छनोटमा परेको काठमाडौं जिल्ला कीर्तिपुर नगरपालिका वडा नं. ७ स्थित रमेश पोल्ट्री फर्मको वर्तमान अवस्था, त्यसको प्रतिफल, लागत लाभ विश्लेषण र कुखुरापालन व्यवसायले पारिवारिक शिक्षामा पारेको प्रभावको विश्लेषण गर्नु यस अध्ययनको मुख्य उद्देश्य थियो ।

शोधपत्रको उद्देश्य पूरा गर्न परिमाणात्मक र गुणात्मक दुवै ढाँचाको प्रयोग गरी प्राथमिक र द्वितीय स्रोतका माध्यमबाट तथ्याङ्क संकलन गरी प्राप्त तथ्याङ्कलाई आवश्यकता अनुसार तालिका, स्तम्भचित्र, र वृत्तचित्रको माध्यमबाट विश्लेषण गरिएको छ । प्राथमिक स्रोतबाट तथ्याङ्क संकलन गर्न ३ वटा छुट्टाछुट्टै प्रश्न निर्माण गरी पोल्ट्री फर्मका व्यवसायी, व्यवसायीका परिवार र कामदारलाई प्रत्यक्ष सोधेर संकलन गरिएको थियो भने यसका साथै अवलोकन सूची र छलफल निर्देशिकाको माध्यमबाट प्रत्यक्ष अवलोकन र लक्षित समूह छलफल संचालन गरी प्राथमिक तथ्याङ्क संकलन गरिएको थियो । जसका निम्ति उद्देश्यमूलक नमूना छनोटका आधारमा अध्ययन क्षेत्र, वडा र उक्त वडामा रहेका ९ वटा फर्महरूबाट ११.११ प्रतिशत हुने गरी १ वटा रमेश पोल्ट्री फर्मलाई छनोट गरिएको थियो । त्यसै गरी फर्मका व्यवसायीका परिवार ६ जना र कामदारहरु २ जनालाई संगणना विधिबाट छनोट गरिएको थियो । द्वितीय तथ्याङ्कको स्रोतको रूपमा सम्बन्धित जिल्ला विकास समितिको कार्यलय, अर्थमन्त्रालय, पशु सेवा विभाग, नगरपालिकाको कार्यलय, विद्वानहरुका लेख रचना, पत्रपत्रिका र अन्य प्रकाशित र अप्रकाशित तथ्याङ्कहरूलाई आधार मानिएको थियो ।

यस पोल्ट्री फर्म वि.सं २०७० सालमा रु.५,००,००० वार्षिक १४ प्रतिशत व्याजदरमा ऋण लिई शुरुवात गरिएको थियो । यस फर्मका व्यवसायीका परिवारमा ६ जना सदस्य, २ जना स्थायी कामदार र कामदारको परिवारमा ४ जना सदस्य रहेको पाइयो । फर्ममा आवश्यक चल्ला, दाना, औषधी, भ्याक्सिन तथा अन्य सामग्री र कुखुरा खरिद पनि दाउन्ने ह्याचरीबाट गर्ने गरेको पाइयो ।

यस रमेश पोल्ट्री फर्मको दुई वर्षको लागत, आय र नाफाको आधारमा लागत पूँजीको सीमान्त क्षमता निकालेर लागत लाभ विश्लेषण गरिएको छ । जसअर्न्तगत फर्मको २०७१

सालको कुल स्थिर लागत रु.३,६०,००० र कुल परिवर्तनशील लागत रु.३४,७७,१०० गरी कुल लागत रु.३८,३७,१०० रहेको पाइयो । फर्मको २०७१ सालको कुल आय रु.४८,९७,७५० र कुल नाफा रु.१०,६०,६५० रहेको पाइयो । त्यस्तै फर्मको २०७२ सालको कुल स्थिर लागत रु.३,७०,०००, कुल परिवर्तनशील लागत रु.३५,७४,००० र कुल लागत रु.३९,४४,००० रहेको पाइयो । फर्मको २०७२ सालको कुल आय रु.५३,९९,२५० र कुल नाफा रु.१४,५५,२५० रहेको पाइयो ।

यस रमेश पोल्ट्री फर्ममा लगानी गरिएको पूँजीको सीमान्त क्षमता २०७१ सालको २७.६४ प्रतिशत, २०७२ सालको ३६.८९ प्रतिशत रहेको पाइयो । यी दुई वर्षको लागत पूँजीको औषत सीमान्त क्षमता ३२.२७ प्रतिशत रहेको पाइयो । जुन व्यवसायीले तिर्ने व्याजदरभन्दा १८.२७ प्रतिशतले बढी रहेको पाइयो ।

कुखुरापालन व्यवसायबाट पारिवारिक शिक्षामा पारेको प्रभाव अध्ययन गर्दा व्यवसायीले र कामदारले शिक्षा क्षेत्रमा गरेको लगानी तथा आम्दानीमा आएको परिवर्तनले शिक्षामा गरेको लगानीमा कस्तो परिवर्तन आयो भनेर अध्ययन गरिएको थियो । जसअर्न्तगत व्यवसायीले २०७१ सालमा आफ्नो कुल आम्दानीको ४.०८ प्रतिशत र २०७२ सालमा ६.४८ प्रतिशत शिक्षामा लगानी गरेको पाइयो । व्यवसायीको आम्दानीमा १०.२४ प्रतिशतले वृद्धि हुँदा शिक्षामा गरिएको लगानीमा २.४० प्रतिशतले वृद्धि गरेको पाइयो । त्यस्तै गरी कामदारले २०७१ सालमा आफ्ने आम्दानीको १३.२५ प्रतिशत र २०७२ सालमा १७.३७ प्रतिशत शिक्षा क्षेत्रमा लगानी गरेको पाइयो र कामदारको वार्षिक आम्दानीमा ९.०९ प्रतिशतले वृद्धि हुँदा शिक्षा क्षेत्रमा गरिएको लगानीमा ४.१२ प्रतिशतले वृद्धि गरेको पाइयो ।

कुखुरापालन व्यवसायमा तालिमको अभाव, आवश्यक ऋणको अभाव, समयमा चल्ला नपाउने, विविध रोग महामारी, लोडसेडिड, अस्थिर प्रकारको मूल्यजस्ता समस्या रहेको यस अध्ययनका क्रममा पाइयो ।

समग्रमा यस अध्ययनबाट कुखुरापालन व्यवसायमा लगानी गर्दा उच्च लाभ प्राप्त गर्ने वा कुखुरापालन व्यवसायमा गरिएको पूँजीको सीमान्त क्षमता उच्च रहेको पाइयो र कुखुरापालन व्यवसायले पारिवारिक शिक्षामा सकारात्मक प्रभाव पारेको देखिन्छ ।

विषय सूची (CONTENTS)

	पृष्ठ
सिफारिस पत्र (RECOMMENDATION LETTER)	i
स्वीकृति पत्र (APPROVAL LETTER)	ii
कृतज्ञता ज्ञापन (ACKNOWLEDGEMENTS)	iii
शोधसार (ABSTRACT)	iv
विषय सूची (CONTENTS)	vi
तालिका सूची (LIST OF TABLE)	x
चित्र सूची (LIST OF FIGURE)	xi
संक्षिप्त शब्दावली (ABBREVIATION)	xii

अध्याय एक (CHAPTER ONE)

१. परिचय (INTRODUCTION)	१
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमी (Background of the study)	१
१.२ समस्याको कथन (Statement of the Problem)	४
१.३ अध्ययनको महत्त्व (Importance of the study)	७
१.४ अध्ययनको उद्देश्य (Objectives of the study)	८
१.५ अनुसन्धान प्रश्न (Research Questions)	९
१.६ अध्ययनको परिसीमाहरु (Delimitation of the study)	९
१.७ मुख्य शब्दावलीको कार्यकारी परिभाषा (Operational Definition of Key Terms)	१०
१.८ अध्ययनको संगठन (Organization of the study)	११

अध्याय दुई (CHAPTER TWO)

२. सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन र सैद्धान्तिक ढाँचा (REVIEW OF RELATED LITERATURE AND THEORITICAL FRAMEWORK)	१२
२.१ सैद्धान्तिक साहित्यको पुनरावलोकन (Review the Theoretical Literature)	१२
२.२ अनुसन्धनात्मक साहित्यको पुनरावलोकन (Review of the Research Literature)	१६

२.३ साहित्यको पुनरावलोकन अध्ययनको उपादेयता (Implication of the Review for the Research)	२३
२.४ अनुसन्धान अन्तर (Research Gap)	२४
२.५ सैद्धान्तिक संरचना (Theoretical Framework)	२५
२.६ कार्यात्मक संरचना (Functional Framework)	२६

अध्याय तीन (CHAPTER THREE)

३. अनुसन्धान विधी र प्रक्रिया (METHODS AND PROCEDURES)	२७
३.१ अनुसन्धान ढाँचा (Research Design)	२७
३.२ तथ्यांकको स्रोत (Source of Data)	२७
३.२.१ प्राथमिक स्रोत (Primary Source)	२७
३.२.२ द्वितीय स्रोत (Secondary Source)	२८
३.३ जनसंख्या, नमूना आकार र नमूना छनौट रणनीति (Population, Sample Size and Sampling Strategy)	२८
३.३.१ जनसंख्या (Population)	२८
३.३.२ नमूना आकार (Sample Size)	२८
३.३.३ नमूना छनौट रणनीति (Sampling Strategy)	२८
३.४ अध्ययन क्षेत्रको परिचय (Introduction of Study Area)	२९
३.५ तथ्यांक संकलनका साधनहरू (Tools of Data Collection)	२९
३.५.१ प्रश्नावली (Questionnaire)	२९
३.५.२ अवलोकन सुचि (Observation List)	३०
३.५.३ छलफल निर्देशिका (Discussion Guide)	३०
३.६ तथ्यांक संकलनका प्रविधीहरू (Techniques of Data Collection)	३०
३.६.१ अन्तर्वार्ता (Interview)	३०
३.६.२ प्रत्यक्ष अवलोकन (Direct Observation)	३१
३.६.३ लक्षित समूह छलफल (Focused Group Discussion)	३१
३.७ तथ्यांक प्रस्तुतिकरण र विश्लेषण (Data Presentation and Analysis)	३१
३.८ नीतिगत प्रावधान (Ethical Consideration)	३१

अध्याय चार (CHAPTER FOUR)

४. तथ्याङ्कको विश्लेषण र प्रस्तुतिकरण (ANALYSIS AND INTERPRETATION OF DATA)	३२
४.१ काठमाडौं जिल्लाको परिचय (Introduction of Kathmandu District)	३२
४.१.१ भौगोलिक अवस्था (Geographical Situation)	३२
४.१.२ जनसांख्यिकीय विवरण (Demographic Description)	३३
४.१.३ प्रशासनिक विवरण (Administrative Description)	३३
४.१.४ हावापानी (Climate)	३३
४.२ कीर्तिपुर नगरपालिकाको परिचय (Introduction of Kritipur Municipality)	३३
४.२.१ ऐतिहासिक विवरण (Historic Description)	३४
४.२.२ भौगोलिक स्थिती (Geographical Location)	३५
४.२.३ जनसांख्यिकीय विवरण (Demographic Description)	३५
४.२.४ सामाजिक विशेषताहरू (Social Features)	३६
४.२.५ धार्मिक तथा सांस्कृतिक अवस्था (Nature of Religious and Cultural)	३७
४.२.६ पूर्वाधारको अवस्था (Situation of Infrastructures)	३८
४.२.७ आर्थिक अवस्था (Socio-Economic Status)	४२
४.३ कुखुरापालन व्यवसायको वर्तमान अवस्था (Current Situation of Poultry Firm)	४४
४.३.१ कुखुरापालन व्यवसायीको पारिवारिक विवरण (Details of Poultry Farmer's Family)	४४
४.३.२ पोल्ट्री फार्मका कामदारको पारिवारिक विवरण (Details of Poultry Farmer's Family)	४५
४.३.३ उत्पादन प्रक्रिया (Process of Production)	४६
४.४ कुखुरापालन व्यवसायको लागत (Cost of Poultry Firm)	४७
४.५ कुखुरापालन व्यवसायको आय (Revenue of Poultry Firm)	५५
४.६ कुखुरापालन व्यवसायको लाभ (Profit of Poultry Firm)	५६
४.७ कुखुरापालन व्यवसायको लागत लाभ विश्लेषण (Cost Benefit Analysis of Poultry Firm)	५७

४.७.१ पोल्ट्री फार्मको लागत पूँजीको सीमान्त क्षमता (Marginal Efficiency of Capital of Poultry Firm)	५८
४.७.२ पोल्ट्री फार्मको लागत पूँजीको औषत सीमान्त क्षमता (Average Marginal Efficiency of Capital of Firm)	६०
४.८ कुखुरापालन व्यवसायबाट प्राप्त आम्दानीको क्षेत्रगत लगानी (Sectorial Investment of the Income Obtain From Poultry Firm)	६१
४.८.१ व्यवसायीले गरेको क्षेत्रगत लगानी (Sectorial Investment of the Poultry Farmer's)	६१
४.८.२ कामदारले गरेको क्षेत्रगत लगानी (Sectorial Investment of the Poultry Firm's Workers)	६४
४.९ कुखुरापालन व्यवसायको शैक्षिक प्रभाव (Impact of Poultry Firm in Educational Sector)	६८
४.१० व्यवसायी तथा कामदारको परिवारका अध्ययनरत सदस्यको विवरण (Details of Studying Members)	७०
४.११ कुखुरापालन व्यवसायमा देखिएका समस्याहरू (Problems of the Firm)	७१
४.१२ अध्ययनको सारांश (Summary of the Study)	७२

अध्याय पाँच (CHAPTER FIVE)

५. निष्कर्ष र सुझावहरू (CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS)	७७
५.१ निष्कर्ष (Conclusion)	७७
५.२ सुझावहरू (Recommendations)	७९
५.२.१ नीतिसम्बन्धि सुझावहरू (Policy Related Recommendations)	७९
५.२.२ प्रयोगात्मक क्षेत्रसँग सम्बन्धित सुझावहरू (Practice Related Recommendations)	८०
५.२.३ आगामी अनुसन्धानसँग सम्बन्धित सुझावहरू (Further Research Related Recommendations)	८१

सन्दर्भ सामग्रीहरू (References)

अनुसूचीहरू (Appendices)

तालिका सूची (LIST OF TABLES)

		पृष्ठ
तालिका ४.१	कीर्तिपुरका प्रमुख जातजातीहरू	३६
तालिका ४.२	कीर्तिपुरमा बोलिने प्रमुख भाषाहरू	३७
तालिका ४.३	कीर्तिपुर नगरपालिकाको धार्मिक स्वरूप	३८
तालिका ४.४	कीर्तिपुर नगरपालिकाको संचार सेवाको अवस्था	४०
तालिका ४.५	कीर्तिपुर नगरपालिकाको मनोरञ्जन तथा खेलकुद अवस्था	४०
तालिका ४.६	कीर्तिपुर नगरपालिकाको शैक्षिक संस्थाको विवरण	४१
तालिका ४.७	कीर्तिपुर नगरपालिकाको भू-उपयोगको अवस्था	४२
तालिका ४.८	कीर्तिपुर नगरपालिकाको वित्तीय संस्थाहरू	४३
तालिका ४.९	कुखुरापालन व्यवसायीको पारिवारिक विवरण	४५
तालिका ४.१०	पोल्ट्री फर्ममा कार्यरत कामदारको पारिवारिक विवरण	४६
तालिका ४.११	फर्मको स्थिर लागत	४८
तालिका ४.१२	फर्मको परिवर्तनशील लागत विवरण-२०७१	५१
तालिका ४.१३	फर्मको परिवर्तनशील लागत विवरण-२०७२	५३
तालिका ४.१४	फर्मको कुल लागत विवरण	५४
तालिका ४.१५	फर्मको वार्षिक आय-२०७१	५५
तालिका ४.१६	फर्मको वार्षिक आय-२०७२	५६
तालिका ४.१७	फर्मको वार्षिक नाफा	५७
तालिका ४.१८	व्यवसायीको वार्षिक आयको क्षेत्रगत लगानी-२०७१	६१
तालिका ४.१९	व्यवसायीको वार्षिक आयको क्षेत्रगत लगानी-२०७२	६३
तालिका ४.२०	कामदारको वार्षिक आयको क्षेत्रगत लगानी-२०७१	६५
तालिका ४.२१	कामदारको वार्षिक आयको क्षेत्रगत लगानी-२०७१	६७
तालिका ४.२२	व्यवसायीले वार्षिक आयबाट शिक्षामा गरेको लगानी-२०७१	६९
तालिका ४.२३	कामदारले वार्षिक आयबाट शिक्षामा गरेको लगानी-२०७१	६९
तालिका ४.२४	व्यवसायीका परिवारका अध्ययनरत सदस्यको विवरण	७०
तालिका ४.२५	कामदारका परिवारका अध्ययनरत सदस्यको विवरण	७०

चित्र सूची (LIST OF FIGURE)

	शीर्षक	पृष्ठ
४.१	व्यवसायीको वार्षिक आयको क्षेत्रगत लगानी-२०७१	६२
४.२	व्यवसायीको वार्षिक आयको क्षेत्रगत लगानी-२०७२	६४
४.३	कामदारको वार्षिक आयको क्षेत्रगत लगानी-२०७१	६६
४.४	कामदारको वार्षिक आयको क्षेत्रगत लगानी-२०७२	७८

संक्षिप्त शब्दावली (Abbreviation)

कि.मि. = किलोमिटर

वर्ग मि. = वर्ग मिटर

के.जि. = किलोग्राम

आ.व. = आर्थिक वर्ष

जि.वि.स. = जिल्ला विकास समिति

गा.वि.स. = गाउँ विकास समिति

म.न.पा. = महानगरपालीका

न.पा. = नगरपालिका

विं.सं. = विक्रम संवत्

रु. = रुपैया

प्रा.वि. = प्राथमिक विद्यालय

मा.वि. = माध्यामिक विद्यालय

उ.मा.वि. = उच्च माध्यामिक विद्यालय

लि. = लिटर